

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

เศรษฐศาสตร์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่

๔-๖

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน เศรษฐศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ ครูและนักเรียนมีสื่อการเรียนรู้ใช้ประกอบการเรียนการสอนในสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำสื่อต้นแบบหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ศึกษานิเทศก์ ครู อาจารย์ จากสถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดทำต้นฉบับ และมอบให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานดำเนินการจัดพิมพ์

เนื้อหาสาระหนังสือเล่มนี้ แบ่งออกเป็น ๖ หน่วย คือ ระบบเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียง และการประยุกต์ การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน นโยบายการเงินและการคลังของรัฐบาล การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ และความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ดังที่ปรากฏในหนังสือ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรียน รายวิชา พื้นฐาน เศรษฐศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ เล่มนี้ จะอำนวยประโยชน์ต่อการเรียนการสอน สำหรับครูและนักเรียนได้เป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณคณะกรรมการจัดทำสื่อต้นแบบทุกท่าน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนช่วยให้การจัดทำหนังสือเล่มนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีทุกประการ

(นายชินภัทร ภูมิรัตน)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒๒ มกราคม ๒๕๕๓

ISBN : 978-974-01-6376-3

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๓๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๕๓

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ : ๐ ๒๕๓๘ ๓๐๓๓, ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ โทรสาร : ๐ ๒๕๓๙ ๙๙๕๖

จัดจำหน่าย : องค์การค้าของ สกสค.

๖๙ อาคาร ๙ ถนนราชดำเนินกลาง แขวงบวรนิเวศ

เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทรศัพท์ : ๐ ๒๖๒๙ ๑๙๑๐-๑๑

โทรสาร : ๐ ๒๒๘๐ ๓๖๘๐, ๐ ๒๒๘๒ ๕๘๓๐

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์

	หน้า
หน่วยที่ ๑ ระบบเศรษฐกิจ	๑
หน่วยที่ ๒ เศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์.....	๒๕
หน่วยที่ ๓ การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน	๔๙
หน่วยที่ ๔ นโยบายการเงินและการคลังของรัฐบาล	๖๘
หน่วยที่ ๕ การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์	๙๘
หน่วยที่ ๖ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ.....	๑๑๙

ระบบเศรษฐกิจ

ตัวชี้วัด
อธิบายการกำหนดราคาและค่าจ้างในระบบเศรษฐกิจ
สาระการเรียนรู้แกนกลาง
๑. ระบบเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบัน ผลดีและผลเสียของระบบเศรษฐกิจแบบต่าง ๆ
๒. ตลาดและประเภทของตลาด ข้อดีและข้อเสียของตลาดประเภทต่าง ๆ
๓. การกำหนดราคาตามอุปสงค์และอุปทาน และการกำหนดราคาในเชิงกลยุทธ์ที่มีในสังคมไทย
๔. บทบาทของรัฐในการแทรกแซงราคา และการควบคุมราคาเพื่อการแจกจ่ายและจัดสรรในทางเศรษฐกิจ
๕. การกำหนดค่าจ้าง กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และอัตราค่าจ้างแรงงานในสังคมไทย

๑. ระบบเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบัน

๑.๑ ความหมายและหน้าที่ของระบบเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจ (economic system) หมายถึง องค์ประกอบของสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่รวมกันในสังคมหนึ่ง ๆ เช่น สถาบันการผลิต สถาบันการเงินการธนาคาร สถาบันการค้า สถาบันการขนส่ง สถาบันการประกันภัย ซึ่งอยู่ภายใต้ระเบียบ กฎเกณฑ์ และแนวทางการปฏิบัติของสังคมที่ยึดถือเป็นแนวทางในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันคืออำนวยความสะดวกในการที่จะแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อให้สามารถบำบัดความต้องการให้แก่บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้นให้ได้รับประโยชน์มากที่สุดและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ระบบเศรษฐกิจมีความสำคัญเพราะก่อให้เกิดการควบคุมดูแลให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปตามทิศทางที่สังคมต้องการไม่ว่าจะเป็นทางด้านลักษณะการผลิต การลงทุน การครอบครองกรรมสิทธิ์ การจำแนกแจกจ่าย

ระบบเศรษฐกิจกับการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดว่าจะแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจอย่างไร ได้แก่

- ๑) ตัดสินใจว่าจะผลิตสินค้าหรือบริการอะไรบ้าง และควรผลิตในจำนวนเท่าใด
- ๒) ตัดสินใจว่าในการผลิตสินค้าหรือบริการเหล่านั้น ควรใช้วิธีการผลิตอย่างไรจึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด และมีต้นทุนต่อหน่วยต่ำสุด
- ๓) ตัดสินใจว่าจะจำหน่ายจ่ายแจกสินค้าหรือบริการที่ผลิตขึ้นมาไปยังบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างไร จึงจะได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าและเป็นธรรมมากที่สุด

ระบบเศรษฐกิจใดที่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างครบถ้วน ย่อมเท่ากับว่าประเทศหรือสังคมนั้นสามารถจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนของประเทศที่มีอยู่ไม่จำกัดได้อย่างทั่วถึง ช่วยให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี ประเทศชาติพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้

๑.๒ ระบบเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบัน

ประเทศต่าง ๆ มีความแตกต่างกันทั้งด้านการปกครอง สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อ ทำให้มีระบบเศรษฐกิจแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของสภาพสังคมในประเทศนั้น ๆ ซึ่งอาจแบ่งระบบเศรษฐกิจเป็น ๓ ระบบใหญ่ คือ **ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม และระบบเศรษฐกิจแบบผสม**

๑.๒.๑ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (capitalism)

ระบบนี้อาจมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น **ระบบเสรีนิยม** (laissez-faire) หรือ**ระบบตลาด** (market economy) ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เอกชนเป็นผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ทำได้ตามกฎหมาย สามารถเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต มีอิสระที่จะดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การกระจายสินค้าและบริการ ส่วนรัฐบาลจะมีบทบาทจำกัดเฉพาะส่วนของการทำหน้าที่ให้บริการทางสังคม เช่น การออกกฎหมาย การป้องกันประเทศ การสร้างโรงเรียน การสร้างถนน การสร้างระบบสาธารณสุขโรคต่าง ๆ การรักษาความสงบเรียบร้อยและสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน เป็นต้น

ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ผู้บริโภคและผู้ผลิตมีอิสระในการเลือกได้อย่างเต็มที่ ผู้บริโภคสามารถซื้อสินค้าต่าง ๆ ที่ต้องการได้โดยใช้รายได้ที่มีอยู่ ในขณะที่หน่วยผลิตก็มีอิสระที่จะซื้อและใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตต่าง ๆ มาใช้ในการผลิตตามเงินทุนที่มีอยู่ ส่วนเจ้าของปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น เจ้าของที่ดิน แรงงาน ต่างมีอิสระที่จะนำปัจจัยการผลิตที่ตนมีอยู่ไปใช้ในกิจกรรมการผลิตที่พอใจ เช่น จะขายที่ดินให้กับใคร จะเป็นลูกจ้างใครก็ได้

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นระบบเศรษฐกิจที่ให้เสรีภาพแก่เอกชนมากที่สุดในการเลือกและตัดสินใจดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าการแข่งขันทางเศรษฐกิจโดยเสรีเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยระบบของการแข่งขัน จะมีราคาและระบบตลาดเป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรทรัพยากร รวมทั้งกำหนดปริมาณและคุณภาพของผลผลิตเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค แต่ทั้งนี้เสรีภาพดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย กล่าวคือการดำเนินการใด ๆ จะต้องไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของบุคคลอื่น

ข้อได้เปรียบของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

- ๑) เอกชนมีเสรีภาพในการเลือกตัดสินใจดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามที่ตนถนัด
- ๒) กำไรและการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน เป็นแรงจูงใจทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ เอกชนจะทำงานอย่างเต็มที่ เนื่องจากผลิตได้มากเท่าใดก็จะได้รับผลตอบแทนหรือรายได้ไปเท่านั้น และมีการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์หรือเทคนิคใหม่ ๆ อยู่เสมอ ทำให้เกิดการพัฒนายุทธศาสตร์เวลา

ข้อบกพร่องของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

- ๑) ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ อันเนื่องจากความสามารถพื้นฐานที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล ทำให้ศักยภาพในการหารายได้ไม่เท่ากัน ผู้ที่มีความสามารถสูงกว่าจะเป็นผู้ได้เปรียบในทางเศรษฐกิจ
- ๒) ในหลาย ๆ กรณี กลไกราคาหรือกลไกตลาดยังไม่ใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเพียงพอสำหรับการจัดสรรทรัพยากรของระบบเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น สินค้าและบริการที่มีลักษณะของการผูกขาดโดยธรรมชาติ หรือสินค้าและบริการสาธารณะ ได้แก่ บริการด้านสาธารณสุขโรค (เช่น

น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์) โครงสร้างพื้นฐาน (เช่น ถนน เขื่อน สะพาน) สินค้าและบริการดังกล่าวส่วนใหญ่จะต้องใช้เงินลงทุนมาก ต้องการเทคโนโลยีที่ทันสมัย และเสี่ยงกับภาวะขาดทุนเนื่องจากมีระยะการคืนทุนนาน จึงมักไม่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ ทำให้เอกชนไม่ค่อยกล้าลงทุนผลิต ด้วยเหตุนี้รัฐบาลต้องเข้ามาดำเนินการแทน เพราะสินค้าและบริการเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานที่ประชาชนต้องการ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากรณีดังกล่าวราคาไม่สามารถเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดสรรทรัพยากรได้

๓) การใช้ระบบการแข่งขันหรือกลไกราคา อาจทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจอย่างสิ้นเปลือง เช่น ในบางช่วงที่มีการแข่งขันกันสร้างศูนย์การค้าเพราะคิดว่าเป็นกิจการที่ให้ผลตอบแทนหรือกำไรดี ศูนย์การค้าเหล่านี้เมื่อสร้างขึ้นมามากเกินไปก็อาจไม่มีผู้ซื้อเพียงพอ ทำให้ประสบกับการขาดทุน กิจการต้องล้มเลิก เสียทุนที่ใช้ไปในกิจการนั้น เป็นการสูญเสียทรัพยากรทางเศรษฐกิจไปอย่างเปล่าประโยชน์และไม่คุ้มค่า เป็นต้น

๑.๒.๒ ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม (socialism)

ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่รัฐบาลมีกรรมสิทธิ์หรือเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในระบบเศรษฐกิจ เช่น เข้าดำเนินงานธุรกิจการธนาคาร การสื่อสารและการคมนาคม การอุตสาหกรรม และรวมถึงสิ่งสาธารณูปโภคอื่น ๆ โดยทั่วไปรายได้ที่รัฐได้จากการดำเนินกิจการเหล่านี้จะถูกนำไปช่วยเหลือบุคคลที่มีรายได้น้อยโดยผ่านการจัดสวัสดิการเพื่อส่วนรวม เช่น การประกันรายได้ขั้นต่ำของคนงานให้ทั่วถึง การจัดบริการการแพทย์และการศึกษาให้กับประชาชนโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เป็นต้น

ข้อได้เปรียบของระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม

ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีส่วนช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางฐานะและรายได้ของบุคคล การวางแผนจากส่วนกลางทำให้การจัดระเบียบทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นไปได้ง่ายและคล่องตัว เพราะหน่วยเศรษฐกิจต่าง ๆ มีเป้าหมายเดียวกัน โดยมีรัฐบาลคอยกำกับดูแล

ข้อบกพร่องของระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม

เนื่องจากปัจจัยการผลิตพื้นฐานอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล อาจทำให้ขาดความคล่องตัวในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ เช่น การผลิตถูกจำกัดเพราะต้องผลิตตามที่รัฐกำหนด โอกาสที่จะขยายการผลิตหรือพัฒนาคุณภาพการผลิตค่อนข้างลำบาก ทำให้การใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

๑.๒.๓ ระบบเศรษฐกิจแบบผสม (mixed economy)

ระบบเศรษฐกิจแบบผสม หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะผสมระหว่างทุนนิยมกับสังคมนิยม ในส่วนที่เป็นแบบทุนนิยมคือ เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินบางอย่าง เช่น ทุนทรัพย์ที่จำเป็นเพื่อใช้ในการเพาะปลูก เครื่องจักรกลการเกษตร ที่ดิน และปัจจัยการผลิตอื่น ๆ นอกจากนี้ธุรกิจ

บางอย่างที่เอกชนเป็นผู้ประกอบการก็มีลักษณะแบบเสรีนิยม คือ มีการแข่งขันเสรี มีการโฆษณาและดำเนินการเพื่อขายสินค้าต่าง ๆ ทางด้านการผลิตสินค้าและบริการ ตลอดจนการนำเอาสินค้ามาขายนั้นผู้ผลิตจะคำนึงถึงรสนิยม ความชอบและความพึงพอใจของผู้บริโภค ผู้บริโภคมีเสรีภาพในการเลือกกระทำการบางอย่าง โดยทั่วไป กลไกการทำงานทางเศรษฐกิจใช้ระบบตลาดหรือราคา เช่น ผู้ที่ให้หรือเสนอราคาสูงสุดย่อมได้สินค้านั้น และการว่าจ้างแรงงานจะใช้ระบบราคาเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจ

ส่วนที่เป็นแบบสังคมนิยม ได้แก่ การที่รัฐบาลควบคุมหรือดำเนินการในกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น สาธารณูปโภค อุตสาหกรรมหลักหรืออุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ต้องลงทุนจำนวนมาก กิจกรรมเหล่านี้รัฐบาลอาจเข้าดำเนินการเองเนื่องจากหาเอกชนมาลงทุนได้ยากเพราะเสี่ยงต่อการขาดทุน นอกจากนั้นรัฐบาลยังเข้ามาเกี่ยวข้องกับธุรกิจเอกชนเพื่อต้องการจัดปัญหาการผูกขาดหรือการเอารัดเอาเปรียบ เช่น ออกกฎหมายห้ามการผูกขาด และห้ามการควบรวมกิจการ ในกรณีที่เอกชนมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงและผู้ที่มีทุนมากมักหาทางบีบให้คู่แข่งต้องออกไปจากธุรกิจ

กลไกการทำงานของระบบเศรษฐกิจแบบผสม คือ การใช้ทั้งกลไกราคาหรือระบบตลาดควบคู่ไปกับการขึ้นของภาครัฐ ประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบผสม

ข้อได้เปรียบของระบบเศรษฐกิจแบบผสม

ระบบเศรษฐกิจแบบผสม เป็นระบบเศรษฐกิจที่ค่อนข้างมีความคล่องตัวในการดำเนินงานและปรับตัวได้กับสถานการณ์ของสภาพเศรษฐกิจ กิจการใดที่กลไกราคาสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐก็จะปล่อยให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการ (ใช้ระบบของการแข่งขัน) แต่ถ้ากิจการใดที่กลไกราคาไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐก็จะเข้ามาดำเนินการแทน หรือหากเอกชนสร้างปัญหาและความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ รัฐบาลจะเข้ามาควบคุมดูแล เมื่อสถานการณ์ดีขึ้นก็อาจปล่อยให้เอกชนทำเช่นเดิม เพื่อไม่ให้เอกชนรู้สึกลัวขาดเสรีภาพหรือถูกจำกัดสิทธิมากเกินไป เห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจแบบผสมเป็นระบบเศรษฐกิจที่รวมข้อดีของทั้งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและสังคมนิยมเข้าไว้ด้วยกัน

ข้อบกพร่องของระบบเศรษฐกิจแบบผสม

๑) การมีกำไรและกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอาจก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางฐานะและรายได้เช่นเดียวกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

๒) การที่รัฐสามารถแทรกแซงตลาดโดยใช้กลไกรัฐ อาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ได้แก่

(๑) การฉ้อราษฎร์บังหลวง ทำให้การใช้ทรัพยากรของระบบเศรษฐกิจเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

(๒) เอกชนไม่กล้าลงทุนอย่างเต็มที่ เพราะไม่แน่ใจในสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลมีความผันผวนและแปรเปลี่ยนได้ง่าย อาจทำให้เศรษฐกิจเกิดการหยุดชะงัก การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง

ประเทศไทยจัดได้ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบผสมระหว่างทุนนิยมกับสังคมนิยม ส่วนที่เป็นทุนนิยมได้แก่ การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน และการมีเสรีภาพในการเลือกบริโภค เอกชนมีบทบาทในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากมาย ส่วนที่เป็นสังคมนิยม เห็นได้จากการที่ รัฐบาลเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยลงทุนและดำเนินการทางด้านสาธารณูปโภค เช่น การไฟฟ้า การประปา เป็นต้น บทบาทของการให้ความช่วยเหลือกลุ่มด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยการ แทรกแซงกลไกราคา เช่น การประกันราคาพืชผลเกษตร การกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำให้กับแรงงานไร้ฝีมือ เป็นต้น

๒. ตลาดและประเภทของตลาด

๒.๑ ความหมายของตลาดในทางเศรษฐศาสตร์

ตลาด (market) ในความหมายทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การที่ผู้ซื้อและผู้ขายมีการ ตกลงซื้อขายสินค้าและบริการซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ผู้ซื้อและผู้ขายจะมีการพบกันหรือไม่ก็ได้ นั่นคือ ไม่จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เพื่อมาตกลงซื้อขายกัน เช่น ตลาดซื้อขายล่วงหน้า และตลาดหลักทรัพย์ เป็นต้น

การจำแนกชนิดของตลาด ทำได้หลายทาง เป็นต้นว่า จำแนกตามสถานที่ของตลาด เช่น ตลาดสดจตุจักร ตลาดห้วยขวาง ตลาดปากคลองตลาด เป็นต้น หรือจำแนกตามช่วงเวลา เช่น ตลาดโต้รุ่ง ตลาดไนท์บาร์ซาร์ เป็นต้น หรือจำแนกตามชนิดของผลผลิต เช่น ตลาดสินค้า (product market) ตลาดปัจจัยการผลิต (factor market) ตลาดแรงงาน (labor market) ตลาดเงิน (money market) ตลาดทุน (capital market) เป็นต้น

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการระดมทุนในระบบเศรษฐกิจ

๒.๒ การแบ่งประเภทของตลาดในทางเศรษฐศาสตร์

ในทางเศรษฐศาสตร์ นิยมแบ่งประเภทตลาดสินค้าและบริการ ออกตามระดับของการ แข่งขันในการผลิตสินค้าและบริการของผู้ผลิต ซึ่งจำแนกตลาดเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ **ตลาด แข่งขันสมบูรณ์** (perfect competition market) และ**ตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์** (imperfect competition market) โดยตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ ประกอบด้วย ตลาดผูกขาด (monopoly) ตลาดกึ่งแข่งขัน กึ่งผูกขาด (monopolistic competition market) และตลาดผู้ขายน้อยราย (oligopoly)

๒.๒.๑ ตลาดแข่งขันสมบูรณ์

ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ หมายถึง ตลาดที่มีผู้ซื้อและผู้ขายเป็นจำนวนมาก โดยสินค้า และบริการในตลาดมีลักษณะที่เหมือนกัน และใช้แทนกันได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นราคาสินค้าและบริการ จึงเกิดจากพลังของการซื้อหรืออุปสงค์ (demand) และพลังของการขายหรืออุปทาน (supply)

ลักษณะตลาดแข่งขันสมบูรณ์

๑) มีจำนวนผู้ซื้อและผู้ขายจำนวนมาก ดังนั้นแต่ละฝ่ายจึงไม่มีบทบาทต่อการกำหนด ราคาสินค้าและบริการ ราคาจะถูกกำหนดโดยอุปสงค์และอุปทานของตลาด

๒) สินค้าและบริการที่นำมาขายในตลาดมีลักษณะที่เหมือนกันทุกประการ (homogeneous product) จึงสามารถใช้แทนกันได้อย่างสมบูรณ์ ผู้ซื้อไม่มีความรู้สึกแตกต่างในการซื้อสินค้าและ บริการของผู้ขายแต่ละรายในตลาด ส่วนใหญ่สินค้าในตลาดประเภทนี้ได้แก่สินค้าเกษตร ตัวอย่างเช่น

ไข่ไก่ ผัก และผลไม้ ซึ่งผู้บริโภคส่วนใหญ่จะไม่ถามว่าสินค้าดังกล่าวมาจากแหล่งการผลิตใด นอกจากนั้น ตลาดหุ้นก็มีความใกล้เคียงกับตลาดแข่งขันสมบูรณ์อย่างมาก เพราะหุ้นของบริษัทเดียวกัน เช่น หุ้นของบริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (มหาชน) หรือ ปตท. แต่ละหุ้นจะไม่มี ความแตกต่างกัน

๓) ผู้ผลิตหรือผู้ขายสามารถเข้าออกจากตลาดได้อย่างเสรี โดยมีกำไรเป็นแรงจูงใจ กล่าวคือหากตลาดสินค้าและบริการชนิดใดมีกำไร ก็จะจูงใจให้ผู้ขายรายใหม่เข้ามาในตลาดนั้น และเมื่อมีการเข้ามาในตลาดของผู้ผลิตหรือผู้ขายเป็นจำนวนมากก็อาจทำให้กำไรที่ได้นั้นลดลง หรือบางรายอาจเกิดการขาดทุนจนออกจากตลาดได้ในที่สุด

๔) มีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรการผลิตสินค้าและบริการได้อย่างเสรีและรวดเร็ว ซึ่งทำให้การเข้าหรือออกจากการผลิตสินค้าและบริการใด ๆ ทำได้โดยสะดวก

๕) ผู้ซื้อและผู้ขายมีความรู้และรับทราบข้อมูลข่าวสารโดยเฉพาะเรื่องราคาได้เป็นอย่างดี เช่น หากมีผู้ผลิตหรือผู้ขายรายใดขายสินค้าและบริการในราคาที่สูงกว่าผู้ขายรายอื่นแล้ว ก็จะเป็นที่รับรู้และมีผลให้ผู้ผลิตหรือผู้ขายดังกล่าวขายสินค้านั้นไม่ได้

ข้อดีของตลาดแข่งขันสมบูรณ์

ตลาดแข่งขันสมบูรณ์เป็นตลาดในอุดมคติ ที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตและการจัดสรรทรัพยากรสูงสุด ทั้งนี้เพราะการผลิตสินค้าและบริการที่อยู่ในสภาพของการแข่งขันอย่างเต็มที่จะเป็นการผลักดันให้ผู้ผลิตหาทางผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ และพยายามปรับปรุงคุณภาพสินค้าและบริการเพื่อให้แข่งขันในตลาดได้ ผู้ผลิตที่ไม่มีประสิทธิภาพจะต้องออกจากการแข่งขัน และในระยะยาว ผู้ผลิตสินค้าและบริการทั่วไปในตลาดจะได้รับเพียงกำไรปกติ ซึ่งหมายถึงผู้ผลิตได้รับผลตอบแทนขั้นต่ำสุดที่ยังจูงใจให้ดำเนินการผลิตต่อไปได้

ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ มีผลดีในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑) **ด้านผู้บริโภค** ราคาสินค้าและบริการที่ถูกกำหนดขึ้นในสภาพการแข่งขัน เป็นราคาที่ค่อนข้างยุติธรรมต่อผู้บริโภค และราคาสินค้าและบริการจะต่ำกว่าเมื่อเทียบกับสภาพที่ไม่มีการแข่งขันหรือมีการแข่งขันน้อย นอกจากนั้น เมื่อมีการแข่งขันกันผลิตสินค้าและบริการ ผู้บริโภคมียทางเลือกในการบริโภคได้มาก เพราะมีผู้ผลิตหลายรายผลิตสินค้าที่ทดแทนกันได้ดี ด้วยเหตุนี้ อุปสงค์หรือความต้องการซื้อของผู้บริโภคจึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดราคาสินค้าในตลาด

๒) **ด้านผู้ผลิต** ทำให้ผู้ผลิตปรับปรุงคุณภาพสินค้าและบริการของตนเอง การผลิตที่ปล่อยให้ผู้ผลิตเพียงไม่กี่ราย หากไม่มีการควบคุมด้วยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ก็อาจสร้างปัญหาได้ เพราะผู้ผลิตจำนวนรายเดียวหรือน้อยรายที่รวมตัวกัน อาจกำหนดราคาสินค้าไว้ในระดับที่ทำให้ผู้บริโภคเดือดร้อน และสภาพของการผูกขาดหรือมีการแข่งขันน้อย ทำให้ผู้ผลิตไม่สนใจปรับปรุงคุณภาพสินค้าและบริการของตนเองเท่าที่ควร

๓) **ด้านสังคม** ทำให้สังคมมีการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างคุ้มค่าเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ โดยหลักการทางเศรษฐศาสตร์ ผู้ผลิตที่มีความสามารถในการผลิตเท่านั้น จึงจะสามารถทำการผลิตอยู่ได้ภายใต้เงื่อนไขตลาดที่มีสภาพการแข่งขัน

ข้อบกพร่องเกิดขึ้นได้ในตลาดแข่งขันสมบูรณ์

ในทางเศรษฐศาสตร์ถือว่าตลาดแข่งขันสมบูรณ์เป็นตลาดในอุดมคติ จึงไม่มีข้อเสียใด ๆ แต่เนื่องจากการทำงานของกลไกราคาที่ไม่สมบูรณ์ในตลาดแข่งขันสมบูรณ์จึงทำให้เกิดผลเสียต่อสังคมและผู้บริโภคได้ ดังนี้

๑) **ผลกระทบต่อสังคม** คือผลเสียที่เกิดจากการผลิตหรือการบริโภค ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตลาดล้มเหลว (market failure) หมายถึงความบกพร่องของระบบราคา ที่ไม่สามารถทำงานตามกลไกของการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพสูงสุดได้ และทำให้เกิดผลกระทบทางลบขึ้นกับสังคมอธิบายได้ดังนี้

ผลเสียจากการผลิต ผู้ผลิตอาจจะลดต้นทุนการผลิตเพื่อให้สามารถแข่งขันได้โดยปราศจากสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น

* ใช้วัตถุดิบที่ไม่ได้มาตรฐานในการผลิตเพื่อประหยัดต้นทุน ทำให้ผู้บริโภคได้บริโภคสินค้าที่ไม่มีคุณภาพ

* มีกระบวนการผลิตที่ก่อให้เกิดผลเสีย เช่น การปล่อยของเสียลงสู่แม่น้ำ ลำคลองทำให้น้ำเน่าเสีย โดยไม่หาทางแก้ไขเพราะเกรงว่าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และทำให้ความได้เปรียบการแข่งขันในตลาดลดลง

น้ำเสียที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม

ผลเสียจากการบริโภคราคา ผู้บริโภคอาจจะบริโภคสินค้าบางชนิดมากเกินไป เพราะการเลือกบริโภคสินค้าชนิดนี้ คำนึงเฉพาะต้นทุนที่เป็นรายจ่ายในการซื้อสินค้าเท่านั้น มิได้นำเอาผลเสียที่เกิดกับสังคมจากการบริโภคสินค้าชนิดนี้เข้ามาพิจารณา แต่ถ้าผลเสียดังกล่าวถูกคิดเป็นค่าใช้จ่ายในการบริโภค เพื่อชดเชยความเสียหายที่เกิดกับสังคม อาจจะทำให้การบริโภคสินค้าชนิดนี้ลดลง

๒) ผลกระทบต่อผู้บริโภค ในสภาพของการแข่งขัน อาจเกิดผลกระทบต่อผู้บริโภคทั้งในด้านปริมาณและราคาของสินค้าและบริการ ดังนี้

(๑) สินค้าและบริการที่จำเป็นอาจจะมีไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน ซึ่งมักเกิดขึ้นได้ในกรณีที่สินค้าและบริการมีความเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยหรือสวัสดิการของประชาชน ด้วยเหตุนี้หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย จึงยอมให้มีการผูกขาดการผลิตสินค้าและบริการประเภทนี้ได้ โดยรัฐบาลอาจเป็นผู้ควบคุมหรือเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการผลิตเอง เช่น การป้องกันประเทศ การจัดการศึกษาภาคบังคับ เป็นต้น

(๒) การแข่งขันกันผลิตสินค้าและบริการในอุตสาหกรรมบางประเภท อาจจะไม่เหมาะสมในทางเศรษฐศาสตร์ เพราะการผลิตสินค้าและบริการประเภทเหล่านั้นต้องใช้เงินลงทุน โดยเฉพาะในระยะเริ่มแรกเป็นจำนวนมหาศาล ซึ่งจะเป็นการเหมาะสมมากกว่าหากมีผู้ผลิตรายเดียวหรือมีไม่กี่ราย เพื่อให้เกิดการประหยัดเนื่องจากขยายขนาดการผลิตได้ กล่าวคือการผลิตขนาดใหญ่ในระดับที่พอเหมาะ สามารถใช้ต้นทุนคงที่ซึ่งคิดเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงมากได้อย่างคุ้มค่า และทำให้ต้นทุนเฉลี่ยต่อหน่วยของสินค้าลดลงต่ำลงได้ เช่น ในการผลิตสินค้าและบริการประเภทสาธารณูปโภค อาทิ ไฟฟ้า และน้ำประปา หากปล่อยให้มีการแข่งขันกันผลิต จะมีผู้ผลิตจำนวนมาก ซึ่งทุกหน่วยที่ผลิตจะต้องเสียต้นทุนคงที่สูง การผลิตสินค้าในปริมาณที่น้อยเพราะมีผู้ผลิตหลายราย ทำให้ต้นทุนในการผลิตสินค้าต่อหน่วยสูงมาก ดังนั้นผู้ผลิตย่อมจะตั้งราคาสินค้าและบริการสูงมากเช่นกัน

๒.๒.๒ ตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์

ตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ หมายถึง ตลาดที่ไม่มีคุณลักษณะของตลาดแข่งขันสมบูรณ์ ได้แก่ สินค้าและบริการในตลาดมีลักษณะแตกต่างกัน ผู้ผลิตไม่สามารถเข้าออกจากตลาดได้ง่าย มีข้อจำกัดในการเคลื่อนย้ายทรัพยากรการผลิต และผู้ซื้อและผู้ขายไม่มีข่าวสารข้อมูลในตลาดที่ครบถ้วน ตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑) ตลาดผูกขาด

ตลาดผูกขาด หมายถึง ตลาดที่มีผู้ผลิตหรือผู้ขายเพียงรายเดียว โดยสินค้าและบริการในตลาดเป็นสินค้าที่ไม่มีสินค้าอื่นใดมาทดแทนกันได้เลย นอกจากนี้แล้วการเข้ามาของผู้ผลิตรายใหม่จะเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เพราะมีอุปสรรคหรือมีการกีดกันการเข้าสู่ตลาด (barrier to entry) อันเนื่องมาจากลักษณะของการดำเนินงานในตลาดนั้น ๆ นั่นเอง

สาเหตุการเกิดการผูกขาด การผูกขาดเกิดได้จากการมีอุปสรรคหรือการกีดกันในการเข้ามาของผู้ผลิตรายใหม่ ทำให้ผู้ผลิตเกิดอำนาจการผูกขาดขึ้นได้ ซึ่งมีสาเหตุได้หลายประการ ได้แก่

(๑) การกีดกันเนื่องมาจากลักษณะของธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอยู่ในลักษณะที่เป็น “การผูกขาดตามธรรมชาติ” (natural monopoly) ซึ่งการผลิตต้องการประหยัดต่อขนาด ผู้ผลิตที่เข้ามาในตลาดก่อนจะได้เปรียบ เพราะผู้ผลิตรายย่อยไม่สามารถเข้ามาแข่งขันทางด้านราคาได้ หากพยายามเข้าสู่ตลาดก็มักต้องออกจากตลาดไปในที่สุด

(๒) การที่ผู้ผลิตเป็นผู้ผูกขาดทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตเอง จึงมีอำนาจผูกขาดตลาดสินค้าด้วย เช่น ในกรณีของบริษัทผลิตอะลูมิเนียมแห่งหนึ่งของสหรัฐอเมริกา ที่อดีตเคยมีอำนาจผูกขาดการขายอะลูมิเนียม เพราะได้สัมปทานในการผลิตแร่บอกไซต์ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการผลิต แต่เพียงผู้เดียว จึงทำให้บริษัทแห่งนี้มีอำนาจผูกขาดขายอะลูมิเนียมได้เป็นระยะเวลานาน

(๓) การกีดกันเนื่องมาจากภาครัฐ เป็นอำนาจผูกขาดอันเนื่องมาจากกฎหมาย ซึ่งเกิดได้จากหลายสาเหตุดังนี้

* การจดสิทธิบัตร ในกรณีที่ผู้ผลิตคิดค้นสินค้าใหม่ ภาครัฐจะให้สิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองผู้ผลิต เพื่อป้องกันการเลียนแบบของผู้ผลิตรายอื่น เช่น สิทธิบัตรในสิ่งประดิษฐ์ สิทธิบัตรยา เป็นต้น

* การให้ใบอนุญาต การผลิตบางอย่างต้องมีใบอนุญาตจากรัฐอย่างเป็นทางการ จึงจะดำเนินการได้ เช่น การประกอบวิชาชีพบางประเภท

* การให้สัมปทาน หมายถึง รัฐให้อำนาจอย่างเป็นทางการกับผู้ผลิตในการได้ผลิตสินค้าหรือบริการบางชนิด เช่น แร่บางประเภท รั้งนก ธุรกิจโทรคมนาคม

* การตั้งกำแพงภาษี โดยเฉพาะภาษีสรรพสามิต กล่าวคือ รัฐกำหนดภาษีสรรพสามิตในอัตราที่สูง จนมีผลทำให้สินค้านำเข้าดังกล่าวมีราคาสูงกว่าสินค้าประเภทนั้นที่ผลิตโดยผู้ผลิตภายในประเทศ จึงทำให้ผู้ผลิตภายในประเทศได้เปรียบด้านราคาและนำมาซึ่งอำนาจผูกขาดได้ในที่สุด

พื้นที่สัมปทานรังนก จังหวัดกระบี่

ข้อดีของตลาดผูกขาด

ในทางเศรษฐศาสตร์ตลาดผูกขาดไม่เป็นที่ต้องการ แต่บางกรณีรัฐยอมให้มีการผูกขาดในการผลิตสินค้าและบริการ เพราะก่อให้เกิดผลดีต่อระบบเศรษฐกิจ ดังนี้

(๑) ในกรณีของการต้องการให้เกิดการประหยัดต่อขนาดการผลิต สำหรับสินค้าที่ใช้ต้นทุนประเภทคงที่จำนวนมาก เช่น กิจการสาธารณูปโภคประเภทต่าง ๆ และโครงการเพื่อสังคมขนาดใหญ่ ซึ่งต้นทุนต่อหน่วยจะลดลงได้ต่อเมื่อมีการผลิตจำนวนมาก และจะสามารถขายสินค้าและบริการในราคาต่ำลงได้ อย่างไรก็ตามเพื่อแก้ไขปัญหาในด้านการตั้งราคาที่สูงได้จากการมีอำนาจผูกขาด รัฐจึงมักเข้ามาควบคุมด้านราคาสินค้าและบริการประเภทนี้ รวมทั้งกำกับให้มีการผลิตที่เพียงพอต่อความต้องการบริโภค

(๒) การผลิตสินค้าหรือการให้บริการบางประเภทที่มีคุณประโยชน์ แต่มีแรงจูงใจด้านกำไรน้อยจนเอกชนไม่สนใจผลิต หรือเป็นสินค้าและบริการที่ให้คุณและโทษต่อสังคม รัฐต้องเข้ามากำกับดูแลอย่างเข้มงวด สินค้าและบริการต่าง ๆ เหล่านี้ จึงต้องยอมให้มีการผูกขาดซึ่งส่วนใหญ่รัฐจะเข้ามาดำเนินการหรือเข้ามำกำกับดูแล เช่น บริการป้องกันประเทศ การผลิตวัคซีน โรงงานยาสูบ เป็นต้น

(๓) การมีอำนาจผูกขาด อาจช่วยส่งเสริมในด้านการวิจัยพัฒนา เพราะผู้ผูกขาดมีตลาดกว้างขวาง ทำให้มีผลกำไรมาก จึงมีศักยภาพในการคิดค้นวิจัยใหม่ที่ต้องใช้เงินลงทุนมาก ในขณะที่ตลาดที่มีการแข่งขันสูง หน่วยผลิตอาจจะไม่มีเงินลงทุนในด้านนี้มากเพียงพอที่จะก่อให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงนวัตกรรมใหม่ของอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามประเด็นนี้ยังคงเป็นที่ถกเถียง และการเกิดผลดีดังกล่าวยังมีเงื่อนไขอื่น ๆ ประกอบ ข้อดีของตลาดผูกขาดข้อนี้เป็นเหตุผลประการหนึ่งของการมีการควบกิจการในอุตสาหกรรมบางประเภทที่อ้างว่าเพื่อให้สามารถเกิดการวิจัยพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น อุตสาหกรรมยา เป็นต้น

ข้อเสียของตลาดผูกขาด

ตลาดผูกขาดเป็นตลาดที่ไม่เป็นที่ต้องการทางเศรษฐกิจ เพราะภายใต้สภาพของการผูกขาด มักเกิดผลเสียต่อประสิทธิภาพการผลิตและการจัดสรรสินค้าและบริการไปยังสังคม ข้อเสียของตลาดผูกขาดมีดังนี้

(๑) ด้านการผลิต ในกรณีทั่วไป การผูกขาดทำให้การผลิตสินค้าเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เพราะผู้ผูกขาดไม่มีคู่แข่งทางการค้า จึงไม่ค่อยให้ความสนใจต่อประสิทธิภาพในการผลิตเท่าใดนัก การใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจจึงไม่มีความคุ้มค่ามากที่สุด

(๒) ด้านการบริโภค ตลาดที่มีการผูกขาด ผลผลิตที่นำออกมาจำหน่ายในตลาดอาจมีจำนวนไม่พอเพียงตามความต้องการบริโภค เพราะการตั้งราคาผลผลิตที่สูงของผู้ผูกขาดจากอำนาจผูกขาดที่มี ทำให้มีการเสนอซื้อหรืออุปสงค์สินค้าในตลาดต่ำ ผู้ที่ได้บริโภคอย่างพอเพียงเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า

๒) ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด

ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด มีลักษณะทั้งการแข่งขันจากการที่มีผู้ผลิตในตลาดจำนวนมากที่ผลิตสินค้าที่ใช้ทดแทนกันได้ และมีการผูกขาดจากการที่ผู้ผลิตแต่ละรายผลิตสินค้าที่แตกต่างกันในสายตาของผู้บริโภค ความแตกต่างนี้อาจจะมาจากตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ การโฆษณา และการส่งเสริมการขายด้านต่าง ๆ

ลักษณะสำคัญของตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด ได้แก่

(๑) มีผู้ขายหรือผู้ผลิตในตลาดเป็นจำนวนมาก แต่จะมีไม่มากเท่ากับตลาดแข่งขันสมบูรณ์ ผู้ผลิตแต่ละรายได้ส่วนแบ่งตลาดน้อย จึงไม่สามารถมีอิทธิพลต่อการกำหนดราคาสินค้าและบริการในตลาดได้

(๒) สินค้าที่นำมาขายในตลาดของผู้ผลิตแต่ละราย มีลักษณะแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้อาจเกิดจากรูปลักษณ์หรือเกิดขึ้นในความรู้สึกของผู้ซื้อ

(๓) ผู้ผลิตหรือผู้ขายสามารถเข้าออกจากตลาดได้อย่างเสรี โดยไม่มีการกีดกันการเข้าสู่ตลาด ผู้ผลิตจะตัดสินใจจากกำไรที่ได้รับ หากมีทางเลือกในการทำธุรกิจอื่นที่ดีกว่า ก็จะออกจากตลาดประเภทนี้ไปสู่อุตสาหกรรมประเภทอื่น

ตลาดประเภทนี้มีมากในสังคม เช่น ตลาดสินค้าอุปโภคบริโภคประเภทต่าง ๆ ร้านอาหาร เป็นต้น ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดขอบเขตตลาดด้วย เช่น หากกำหนดอย่างเฉพาะเจาะจงมาก ตลาดนั้นก็อาจจะไม่ใช่ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด เป็นต้นว่าตลาดแชมป์สระผมเป็นตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด แต่ตลาดแชมป์สระผมประเภทจัดตั้งแคจะเป็นตลาดผู้ขายน้อยราย

ตลาดแชมป์สระผม มีลักษณะเป็นตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด

ข้อดีของตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด

(๑) ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด เป็นตลาดที่สร้างทางเลือกให้กับผู้บริโภค ใกล้เคียงกับตลาดแข่งขันสมบูรณ์ คือ มีสินค้าและบริการที่ทดแทนกันได้ค่อนข้างดีและมีจำนวนมาก นอกจากนี้การแข่งขันทำให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าและบริการ

(๒) การแข่งขันกันโดยการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ทำให้ผู้บริโภคได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งทำให้ผู้บริโภคมีข้อมูลเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ

ข้อเสียของตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด

การที่มีผู้ผลิตจำนวนมาก ทำให้แต่ละรายแข่งขันกันในด้านต่างๆ เพื่อการส่งเสริมการขายจึงมีค่าใช้จ่ายในด้านนี้ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะกรณีของหน่วยผลิตที่มีชื่อเสียงและต้องการให้ผู้บริโภคมีความภักดีต่อตราสินค้าของตน และเพิ่มยอดขาย เช่น การโฆษณา การจัดรายการส่งเสริมการขายรูปแบบต่าง ๆ แต่ต้นทุนเหล่านี้จะรวมอยู่ในราคาสินค้าและบริการ ทำให้ราคาสินค้าและบริการสูงเกินกว่าต้นทุนการผลิตที่แท้จริงมาก

๓) ตลาดผู้ขายน้อยราย

ตลาดผู้ขายน้อยราย หมายถึง ตลาดที่มีผู้ขายสินค้าและบริการจำนวนน้อย ทำให้แต่ละรายมีอำนาจผูกขาดมากในระดับหนึ่ง ผู้ขายหรือผู้ผลิตต้องคอยติดตามอยู่เสมอว่าผู้ขายรายอื่นดำเนินนโยบายอย่างไรเพื่อจะได้โต้ตอบด้วยกลยุทธ์ที่เหมาะสม

ลักษณะสำคัญของตลาดผู้ขายน้อยราย ได้แก่

(๑) ผู้ขายหรือผู้ผลิตมีจำนวนน้อย หรือถึงมีผู้ขายมากแต่ผู้ที่ครองตลาดส่วนใหญ่มีจำนวนน้อยราย ในกรณีที่ตลาดมีผู้ขายหรือผู้ผลิตเพียง ๒ ราย จะเรียกว่า ตลาดผู้ขายสองราย (duopoly) ผู้ผลิตในตลาดผู้ขายน้อยรายมักไม่ต้องการร่วมมือกับผู้ผลิตรายอื่น ดังนั้นจึงมีพฤติกรรมคล้ายกับผู้ผลิตในตลาดผูกขาด แต่ทั้งนี้ผู้ผลิตในตลาดผู้ขายน้อยรายจะคำนึงถึงผลกำไรที่จะได้รับ จึงต้องสนใจแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มคู่แข่งด้วย

(๒) สินค้าที่นำมาขายในตลาด อาจจะเป็นสินค้าที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน หรือเป็นสินค้าที่มีความแตกต่างกันก็ได้

(๓) ผู้ผลิตรายใหม่ ๆ จะเข้าสู่ตลาดได้ยากเพราะมีอุปสรรคบางประการ (อุปสรรคดังกล่าวจะเป็นสาเหตุเดียวกันกับการเกิดอำนาจผูกขาดของผู้ผลิตในตลาดผูกขาด)

(๔) การดำเนินกลยุทธ์การแข่งขัน อาจใช้ทั้งด้านราคา และที่ไม่ใช่ราคา แต่ส่วนใหญ่เป็นการแข่งขันที่ไม่ใช่ราคา เช่น การส่งเสริมการขาย การโฆษณา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หากผู้ขายน้อยรายร่วมมือกันกำหนดราคาสินค้าและบริการ พฤติกรรมของกลุ่มจะเป็นเหมือนผู้ผูกขาด เช่น การรวมกลุ่มในลักษณะของกลุ่มผูกขาด (cartel) ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ขายน้อยรายที่ผู้ผลิตบางส่วนหรือทั้งหมดร่วมมือกันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น จำกัดปริมาณการผลิต กำหนดราคา กลุ่มแบบนี้ที่รู้จักกันดีคือกลุ่มประเทศผู้ส่งน้ำมันเป็นสินค้าออก หรือกลุ่มโอเปค (Organization of Petroleum Exporting Countries [OPEC]) นอกจากนั้นการร่วมมือกันของผู้ผลิตอาจอยู่ในลักษณะของการแบ่งเขตกันขาย เพื่อมิให้มาแย่งตลาดและตัดราคาขายกันเอง หรือมีรูปแบบอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การมีผู้นำราคาเป็นผู้กำหนดราคาในตลาด และผู้ผลิตรายอื่นเป็นผู้ตามราคา

ข้อดีของตลาดผู้ขายน้อยราย

(๑) การที่มีผู้ขายจำนวนน้อยที่มีอิทธิพลต่อตลาดสูง สินค้าและบริการสามารถทดแทนกันได้ดี ทำให้ผู้ขายแต่ละรายต้องสนใจที่จะแข่งขันในด้านบริการเพื่อดึงดูดผู้บริโภค มิฉะนั้นก็ต้องใช้กลยุทธ์ทางด้านราคาซึ่งจะเกิดเป็นสงครามราคาที่มีการตัดราคาขายกันเอง แต่จะเป็นโอกาสทองของผู้บริโภค

(๒) ในตลาดผู้ขายน้อยรายมีโอกาสเกิดการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์สูง เพราะผู้ขายแต่ละรายมีส่วนแบ่งตลาดมาก มีกำไรมาก ขณะเดียวกันก็ต้องการแข่งขันเพื่อช่วงชิงตลาดในอนาคต หรือก้าวไปข้างหน้าเหนือคู่แข่ง สังคมจึงได้ประโยชน์ในเรื่องของการวิจัยและพัฒนาจากตลาดประเภทนี้

ข้อเสียของตลาดผู้ขายน้อยราย

การมีผู้ขายน้อยและมีอำนาจตลาดสูง อาจทำให้ราคาสินค้าและบริการสูงจากการที่ผู้ผลิตแต่ละรายมีอำนาจผูกขาดอยู่ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อผู้ผลิตในตลาดสามารถร่วมมือกันได้ที่จะไม่แข่งขันในด้านราคา รวมถึงการร่วมมือกันในการกำหนดราคาหรือกำหนดปริมาณสินค้าและบริการที่นำมาออกจำหน่าย เพื่อป้องกันมิให้ราคาสินค้าและบริการลดต่ำลงจนมีผลถึงระดับกำไรในการประกอบการ และเมื่อการร่วมมือกันนั้นมีความใกล้ชิดกันมาก ผู้ขายน้อยรายก็จะยึดถือนโยบายของกลุ่มผู้ขายในตลาด โดยมีจุดหมายเพื่อให้ผลประโยชน์ของกลุ่มสูงสุด ซึ่งหมายความว่าพฤติกรรมในการกำหนดราคาหรือปริมาณการจำหน่ายของผู้ขายน้อยราย จะเป็นเช่นเดียวกันกับกรณีของผู้ผูกขาด

ตลาดน้ำอัดลม เป็นตลาดผู้ขายน้อยราย

๓. การกำหนดราคาโดยอุปสงค์ อุปทาน และการกำหนดราคาในเชิงกลยุทธ์

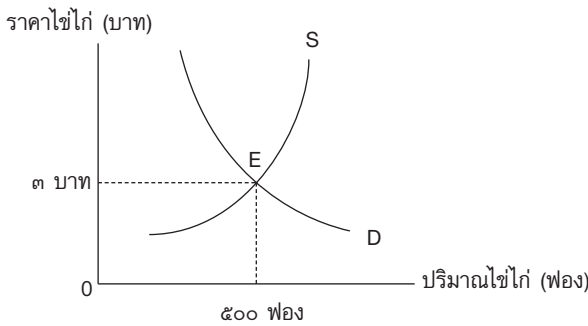
๓.๑ การกำหนดราคาโดยอุปสงค์และอุปทาน หรือกลไกตลาด

กลไกตลาด (market mechanism) หรือ กลไกราคา (price mechanism) เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการผลิตของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ราคาจะถูกกำหนดจากการต่อรองระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย หมายถึงการทำงานร่วมกันของอุปสงค์และอุปทาน

โดยทั่วไป ปัจจัยที่กำหนดอุปสงค์ของสินค้าหรือบริการมีอยู่มาก เช่น ราคาสินค้า รายได้ของผู้ซื้อ ราคาสินค้าชนิดอื่นที่เกี่ยวข้อง การคาดคะเนภาวะเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันปัจจัยที่กำหนดอุปทานของผู้ผลิตก็มีหลายประการ เช่น ราคาสินค้า ต้นทุนการผลิต ฤดูกาล ในการศึกษากลไกราคานั้น ถือว่าราคาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการกำหนดทั้งอุปสงค์และอุปทาน เมื่อกำหนดให้ปัจจัยอื่นคงที่

การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาสินค้ากับอุปสงค์และอุปทานโดยใช้กราฟประกอบ ดังภาพที่ ๑ ซึ่งพบว่าเมื่ออุปสงค์เท่ากับอุปทานย่อมหมายความว่าไม่มีส่วนเกินหรือส่วนขาดในสินค้าหรือบริการนั้น ราคาที่เกิดขึ้น ณ ระดับความต้องการที่ตรงกันนั้นเรียกว่าราคาดุลยภาพ ซึ่งผู้ซื้อและผู้ขายพอใจจะซื้อและขายในปริมาณที่ตรงกัน

ภาพที่ ๑
การกำหนดราคาไขไก่โดยอุปสงค์และอุปทาน

เส้น D (demand) เป็นเส้นอุปสงค์ และเส้น S (supply) เป็นเส้นอุปทาน ของไขไก่ โดยต่างก็มีความสัมพันธ์กับราคา คือ หากราคาสูง จะมีอุปสงค์ต่ำ และมีอุปทานสูง หากราคาต่ำ จะมีอุปสงค์สูง และอุปทานต่ำ
ราคาที่เกิดจากอุปสงค์เท่ากับอุปทาน คือ ราคาดุลยภาพ ในตัวอย่างคือราคา ๓ บาท ซึ่ง ณ ราคานี้ อุปสงค์จะเท่ากับอุปทานพอดี เกิดปริมาณดุลยภาพจำนวน ๕๐๐ ฟอง

การปรับตัวของอุปสงค์และอุปทานในตลาดสินค้าและบริการ โดยผ่านการเปลี่ยนแปลงของราคา เรียกว่า **“กลไกตลาด”** หรือ **“กลไกราคา”** การทำงานของกลไกราคาในตลาดสินค้าและบริการเป็นไปดังนี้คือ หากมีสินค้าหรือบริการส่วนเกินในตลาด ราคาสินค้าและบริการนั้นย่อมปรับตัวลดลง ทำให้อุปสงค์เพิ่มขึ้นและอุปทานลดลง จนเกิดความสมดุลของอุปสงค์และอุปทาน และหากเกิดการขาดแคลนสินค้าและบริการในตลาด ราคาสินค้าและบริการย่อมปรับตัวสูงขึ้น ทำให้อุปสงค์ลดลงและอุปทานเพิ่มขึ้น จนเกิดความสมดุลของอุปสงค์และอุปทาน เมื่ออุปสงค์และอุปทานเท่ากันพอดี เรียกว่า **“สมดุลทางตลาด”** (market equilibrium)

มีการเปรียบเทียบว่า กลไกราคามีลักษณะเสมือนมือที่มองไม่เห็น (invisible hand) ที่ช่วยจัดการให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่จำเป็นต้องมีการวางแผนโดยตรงจากรัฐบาล

๓.๒ การกำหนดราคาในเชิงกลยุทธ์

การกำหนดราคาในเชิงกลยุทธ์ หมายถึง แนวทางการกำหนดราคาสินค้าและบริการที่ผู้ผลิตใช้เพื่อให้ขายสินค้าแล้วได้รับกำไรสูง ด้วยเหตุนี้จึงไม่จำเป็นต้องกำหนดราคาสินค้าที่เท่าเทียมกันในทุกหน่วยที่ขาย หรืออาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้ต่างกันเพื่อผู้บริโภคที่มีรสนิยมหรือความต้องการแตกต่างกัน โดยความแตกต่างของราคาไม่ได้ขึ้นกับคุณภาพสินค้าเป็นหลัก ตัวอย่างการกำหนดราคาในเชิงกลยุทธ์ ได้แก่ การตั้งราคาเพื่อสร้างภาพลักษณ์ การตั้งราคาตามรูปแบบสินค้า การแบ่งแยกราคาขาย การขายควบคู่ การตั้งราคาแบบแยกส่วน

๑) การตั้งราคาเพื่อสร้างภาพลักษณ์

การตั้งราคาเพื่อดึงดูดผู้บริโภค โดยตั้งราคาตามค่านิยมของสังคมว่าเป็นสินค้าสำหรับผู้ที่มีรายได้สูงหรือมีรสนิยมสูงโดยเฉพาะ เพื่อให้ผู้บริโภคยอมจ่ายค่าสินค้าในราคาสูงโดยไม่คำนึงถึงความสมเหตุสมผลของราคา หน่วยผลิตที่ต้องการเจาะกลุ่มผู้บริโภคที่มีค่านิยมดังกล่าวอาจต้องใช้เวลาโฆษณาหรือมีการประชาสัมพันธ์อย่างมาก หรือเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงมายาวนาน เช่น นาฬิกาที่ผลิตในสวิตเซอร์แลนด์ น้ำหอมที่ผลิตในฝรั่งเศส เป็นต้น

๒) การตั้งราคาตามรูปแบบของสินค้า

การตั้งราคาตามรูปแบบหรือตามรุ่นของสินค้าเป็นการตั้งราคาตามรูปลักษณ์ หรือคุณภาพ หรือประโยชน์ใช้สอยที่แตกต่างกัน เพื่อขายให้แก่ผู้บริโภคที่มีอำนาจซื้อและความยินดีที่จะจ่ายแตกต่างกัน จึงเป็นการแบ่งแยกผู้ซื้อตามอำนาจซื้อหรือความเต็มใจที่จะจ่ายตามระดับราคาที่แตกต่างกัน เช่น ผู้ซื้อที่มีอำนาจซื้อสูงหรือเต็มใจจ่ายในราคาสูงก็จะซื้อรุ่นหรือแบบที่ออกใหม่ล่าสุด ตัวอย่างเช่น รถยนต์นั่งส่วนบุคคล เครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล ตู้เย็น สินค้าเหล่านี้มีความเหมาะสมในการใช้งานต่างกัน จึงกำหนดราคาไว้ต่างกัน

๓) การแบ่งแยกราคาขาย

การกำหนดราคาสินค้าและบริการให้ต่างกันไปสำหรับปริมาณการขายที่ต่างกัน หรือการขายในเวลาที่แตกต่างกัน หรือการขายให้กับลูกค้ากลุ่มแตกต่าง ตัวอย่างเช่น บริษัทสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่ ตั้งราคาค่าโทรศัพท์ที่แตกต่างกันสำหรับครั้งที่ใช้ เวลาที่ใช้ กลุ่มลูกค้าที่ใช้บริการ การให้บริการทางการแพทย์และกฎหมายที่คิดค่าบริการสูงสำหรับผู้มีรายได้สูงและคิดต่ำกว่าสำหรับผู้มีรายได้น้อย การลดราคาขนมลงในช่วงกลางคืน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเพิ่มรายรับและกำไร

๔) การกำหนดราคาขายควบคู่

การกำหนดราคาสินค้าและบริการแบบควบคู่กัน โดยผู้ขายจัดสินค้าหลายชนิดเข้าด้วยกันเป็นชุด แทนที่จะแยกขายสินค้าแต่ละประเภท ทำให้สามารถเพิ่มยอดขายและกำไรได้

๕) การตั้งราคาแบบพิคัดอัตราสองอย่าง

การกำหนดราคาสินค้าและบริการ ในลักษณะที่ผู้บริโภคแยกจ่ายค่าสินค้าหรือบริการออกเป็น ๒ ส่วน หรือ ๒ ราคา ส่วนแรก เป็นค่าธรรมเนียมแรกเข้า คิดเป็นอัตราหรือจำนวนที่คงที่ ส่วนที่ ๒ เป็นค่าใช้บริการหรือค่าธรรมเนียมการใช้ในแต่ละครั้ง การตั้งราคาแบบนี้ เช่น ค่าเข้าชมสวนสนุก และค่าเล่นเครื่องเล่นในสวนสนุกแต่ละครั้ง ค่าสมาชิกสนามกอล์ฟ และค่าใช้บริการสนามกอล์ฟแต่ละชั่วโมง เป็นต้น

๔. การกำหนดค่าจ้างของระบบเศรษฐกิจ

๔.๑ รูปแบบของการกำหนดค่าจ้างในระบบเศรษฐกิจ

รูปแบบของการกำหนดค่าจ้างในระบบเศรษฐกิจใด ๆ ขึ้นกับลักษณะการดำเนินการของระบบเศรษฐกิจนั้น ในระบบทุนนิยม การกำหนดค่าจ้างย่อมขึ้นกับอุปสงค์แรงงานคือจำนวนแรงงานที่นายจ้างต้องการว่าจ้าง และอุปทานแรงงานคือจำนวนลูกจ้างที่เสนอตัวเข้าทำงาน ซึ่งเป็นการทำงานของกลไกราคาในตลาดแรงงาน ราคาของแรงงานก็คือค่าจ้างนั่นเอง เมื่อใดที่อุปสงค์แรงงานมากกว่าอุปทานแรงงานในตลาดแรงงานประเภทใด ค่าจ้างของแรงงานประเภทนั้นจะสูง เห็นได้ในตลาดแรงงานบางประเภทที่ขาดแคลน ซึ่งจะมีค่าจ้างที่สูงมาก ในทำนองตรงข้าม ถ้าแรงงานประเภทใดมีอุปสงค์น้อยแต่มีอุปทานมาก ค่าจ้างของแรงงานประเภทนั้นจะต่ำ

สำหรับการกำหนดค่าจ้างรูปแบบอื่น ๆ ที่ไม่ได้มาจากการทำงานของกลไกราคา คือการกำหนดค่าจ้างโดยสถาบัน หมายถึงการที่สถาบันใด ๆ ในระบบเศรษฐกิจ เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมการค้า รัฐบาล มีอำนาจหรือมีบทบาทในการกำหนดค่าจ้างของตลาดแรงงานบางประเภท ซึ่งทำให้ค่าจ้างของตลาดแรงงานประเภทนั้นไม่ได้เป็นไปตามกลไกราคา แต่เป็นไปตามอำนาจต่อรองของสถาบันเหล่านี้ รวมไปถึงการที่รัฐบาลใช้นโยบายแทรกแซงกลไกราคาในตลาดแรงงาน

๔.๒ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับค่าจ้างแรงงาน

การที่รัฐบาลต้องเข้ามาสอดส่องดูแลแรงงานเพื่อเป็นการคุ้มครองแรงงานซึ่งอยู่ในสถานะของลูกจ้างที่เสียเปรียบนายจ้าง เนื่องจากมีอำนาจต่อรองต่ำกว่าทั้งในด้านสภาพการทำงานและค่าตอบแทนจากการใช้แรงงาน โดยการออกกฎหมายคุ้มครองแรงงานในด้านต่าง ๆ และกฎหมายด้านแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง รวมถึงการเข้ามาแทรกแซงกลไกราคาในการกำหนดค่าจ้างในตลาดแรงงาน สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับค่าจ้างแรงงาน คือ กฎหมายค่าจ้างขั้นต่ำ

ความสำคัญของค่าจ้างขั้นต่ำ

ค่าจ้างขั้นต่ำ (minimum wage) เป็นการแทรกแซงกลไกราคาในตลาดแรงงานของรัฐบาล โดยการกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่สถานประกอบการควรจ่ายให้กับแรงงานในระดับที่เพียงพอที่แรงงานจะดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งโดยหลักการแล้วถือเป็นความพยายามของรัฐบาลที่จะให้หลักประกันแก่คนงานหรือกรรมกรที่ไร้ฝีมือ (unskilled worker) ว่าจะได้รับค่าจ้างตอบแทนในรูปตัวเงินและไม่ใช่ว่าเงินในระดับสมดุลกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตของครัวเรือนของแรงงาน

๔.๓ อัตราค่าจ้างขั้นต่ำในสังคมไทย

อัตราค่าจ้างขั้นต่ำในประเทศไทย เกิดขึ้นจากการพิจารณาของคณะกรรมการค่าจ้างซึ่งประกอบด้วยตัวแทน ๓ ฝ่าย (ไตรภาคี) คือ ฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายนายจ้าง และฝ่ายลูกจ้าง เป็นผู้กำหนดค่าจ้างขั้นต่ำแล้วเสนอให้รัฐบาลประกาศเป็นกฎหมายบังคับใช้

เกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ พิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ๙ ประการ ได้แก่ ดัชนีค่าครองชีพ อัตราเงินเฟ้อ ราคาสินค้า มาตรฐานการครองชีพ ต้นทุนการผลิต ความสามารถของธุรกิจ ผลิตภาพของแรงงาน ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจุบันอัตราค่าจ้างขั้นต่ำแบ่งเป็นหลายอัตรา เช่น ใน พ.ศ. ๒๕๕๓ (ประกาศให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๓) ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ มีอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ๒๐๖ บาท นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรสาคร ๒๐๕ บาท ภูเก็ต ๒๐๔ บาท ชลบุรีและสระบุรี ๑๘๔ บาท จนถึงระดับที่ต่ำที่สุดคือพะเยา พิจิตร แพร่ และแม่ฮ่องสอน ๑๕๑ บาท (ติดตามการเปลี่ยนแปลงค่าจ้างขั้นต่ำได้จาก www.mol.go.th)

๕. บทบาทของรัฐในการแทรกแซงราคา เพื่อการแจกจ่ายและจัดสรรในทางเศรษฐกิจ

๕.๑ วัตถุประสงค์ในการแทรกแซงราคาโดยรัฐ

แม้ว่ากลไกราคาจะมีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ แต่อาจมีข้อบกพร่องในด้านอื่นที่เกิดผลเสียต่อกลุ่มบุคคลบางกลุ่มในสังคม เช่น การกระจายรายได้เหลื่อมล้ำ การบริโภคที่ไม่เป็นธรรม เป็นต้น ดังนั้น รัฐบาลจะแทรกแซงการทำงานของกลไกราคาในรูปแบบต่าง ๆ ตามปัญหาที่เกิดขึ้น การกำหนดราคาขั้นต่ำให้กับผลผลิตทางการเกษตรเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร การกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำเพื่อช่วยเหลือแรงงาน การตรึงราคาสินค้าจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน การเก็บภาษีเพื่อให้มีการลดการบริโภคสินค้าบางอย่างลง การให้เงินอุดหนุนเพื่อส่งเสริมให้มีการผลิตสินค้าบางอย่างเพิ่มขึ้น เป็นต้น

๕.๒ รูปแบบของนโยบายการแทรกแซงราคาของรัฐบาล

รูปแบบหรือมาตรการแทรกแซงราคาของรัฐบาลที่สำคัญ ๓ ด้าน ได้แก่ การกำหนดราคาขั้นต่ำ การกำหนดราคาขั้นสูง และการเก็บภาษีสินค้าและบริการ

๕.๒.๑ การกำหนดราคาขั้นต่ำ (minimum price fixing)

รัฐบาลมักเข้ามาแทรกแซงกลไกราคา โดยกำหนดราคาให้สูงกว่าราคาตลาดหรือราคาดุลยภาพ เพราะราคาดุลยภาพในขณะนั้นต่ำเกินไปจนผู้ผลิตเดือดร้อน สินค้าที่ถูกกำหนดราคาขั้นต่ำมักได้แก่สินค้าเกษตรกรรม ซึ่งมีราคาต่ำกว่าสินค้าอื่นเพราะเป็นสินค้าที่เสี่ยงง่าย การผลิตต้องพึ่งธรรมชาติ และใช้ระยะเวลาในการผลิตนาน ทำให้ปริมาณผลผลิตที่ผลิตได้หรืออุปทานไม่มีเสถียรภาพเท่าที่ควร และไม่สามารถสร้างอำนาจต่อรองในการขายได้เพราะขาดปัจจัยเกื้อหนุนหลายด้าน เช่น สถานที่เก็บสินค้า โรงงานแปรรูปผลผลิตของตนเอง ขาดสารข้อมูลการตลาด นโยบายนี้จึงช่วยยกฐานะของเกษตรกรและลดช่องว่างของรายได้ เช่น ในการขายข้าว รัฐบาลให้หลักประกันว่าชาวนาจะขายข้าวได้แน่นอนในราคาขั้นต่ำที่รัฐบาลกำหนดไว้ หากราคาตลาดต่ำกว่าราคาประกัน ชาวนาสามารถนำข้าวมาขายให้กับหน่วยงานของรัฐบาลที่มีหน้าที่รับซื้อผลผลิตในราคาประกัน

ในการกำหนดราคาขั้นต่ำ ณ ราคาประกัน อาจเกิดภาวะผลผลิตล้นตลาดหรืออุปทานส่วนเกินขึ้นได้ รัฐบาลจึงต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินนโยบาย ดังนี้

๑) รัฐบาลรับซื้อผลผลิตส่วนเกิน ซึ่งเป็นการสร้างอุปสงค์ให้เพิ่มขึ้นในตลาด แล้วเอาผลผลิตส่วนเกินที่รับซื้อไว้นั้นเก็บไว้ในโกดัง รัฐบาลจะมีค่าใช้จ่ายในการดูแลและเก็บรักษาไว้จนกระทั่งราคาดีขึ้นจึงนำออกมาขายใหม่ หรือระบายออกสู่ตลาดต่างประเทศ

๒) การให้เงินอุดหนุนเกษตรกรในส่วนที่ขายได้เงินน้อยกว่าราคาประกัน

ในกรณีประเทศไทย รัฐบาลแทรกแซงระดับราคาสินค้าเกษตร โดยมีองค์การคลังสินค้า (อคส.) และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร (อ.ต.ก.) เป็นผู้ดำเนินการ

การกำหนดราคาขั้นต่ำยังใช้กับตลาดปัจจัยการผลิต คือ การกำหนดค่าแรงขั้นต่ำ ซึ่งอาจทำให้เกิดอุปทานส่วนเกินคือเกิดการว่างงานขึ้น

๕.๒.๒ การกำหนดราคาขั้นสูง (maximum price fixing)

การกำหนดราคาขั้นสูง หรือการกำหนดเพดานราคา (price ceiling) เป็นนโยบายของรัฐบาลเพื่อควบคุมราคาไม่ให้ผู้ผลิตขายเกินกว่าราคาขั้นสูงที่กำหนด รัฐบาลมักใช้นโยบายนี้ในช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจไม่ปกติที่ราคาสินค้าที่เป็นอยู่สูงเกินไป เช่น เมื่อเกิดเงินเฟ้อ เกิดสงคราม หรือเกิดภาวะขาดแคลนจากผู้บริโภคเดือดร้อน สินค้าที่ควบคุมราคามักเป็นสินค้าจำเป็นและกิจการสาธารณูปโภคต่าง ๆ ราคาขั้นสูงหรือเพดานราคาจะเป็นราคาที่ต่ำกว่าราคาตลาดหรือราคาดุลยภาพ เช่น การควบคุมราคาน้ำมัน การกำหนดราคาสินค้าหลัก เป็นต้น การกำหนดราคาขั้นสูงอาจทำให้เกิดอุปสงค์ส่วนเกินหรือการขาดแคลนสินค้าที่มีการควบคุมราคา รัฐบาลต้องแก้ไขโดยใช้นโยบายการจัดสรรโควตาหรือนโยบายที่ทำให้ความต้องการส่วนเกินที่มีอยู่ดังกล่าวลดลง มิฉะนั้นจะเกิดตลาดมืดคือมีการลักลอบซื้อขายกันในราคาสูงกว่าราคาควบคุม

๕.๒.๓ การเก็บภาษี (taxation)

รัฐบาลใช้การเก็บภาษีเพื่อบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ เช่น การเก็บภาษีหรือเพิ่มอัตราภาษีเพื่อต้องการลดการบริโภคสินค้าบางประเภท เนื่องจากการเก็บภาษีกับผู้ผลิตจะทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้นจึงสามารถลดปริมาณการบริโภคทางอ้อมได้ หรืออาจเก็บภาษีจากผู้บริโภค ซึ่งมีผลทำให้ลดการบริโภคลง ในทำนองตรงข้ามรัฐบาลก็อาจใช้การลดภาษีหรือยกเว้นภาษีให้แก่สินค้าที่ต้องการส่งเสริมให้มีการผลิตและการบริโภคมากขึ้น นอกจากนั้นการเก็บภาษียังอาจกระทำเพื่อผลทางด้านเศรษฐกิจของประเทศหรือการกระจายรายได้ เช่น การเก็บภาษีในสินค้าหรือบริการเพื่อลดกำไรส่วนเกินของผู้ผลิต และนำรายได้มาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์

๕.๓ ผลที่เกิดขึ้นจากการแทรกแซงราคาในระบบเศรษฐกิจ

การแทรกแซงราคาของรัฐบาลมีทั้งผลดีและผลเสีย ดังนี้

๑) **ผลดีของการแทรกแซงราคา** คือ รัฐบาลสามารถดำเนินนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาหรือบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ถือเป็นประโยชน์ในด้านการกระจายสวัสดิการสังคมให้ทั่วถึง

๒) **ผลเสียของการแทรกแซงราคาของรัฐบาล** คือ อาจจะไม่สามารถช่วยยกระดับราคาสินค้าให้สูงขึ้นได้อย่างแท้จริง ผลประโยชน์จากการแทรกแซงอาจจะตกอยู่กับกลุ่มคนจำนวนน้อย ตัวอย่างเช่นในกรณีที่รัฐรับซื้อข้าวเปลือกในราคาประกัน ปริมาณที่ซื้อมีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับปริมาณผลผลิตทั้งหมดในระบบเศรษฐกิจ อีกทั้งประสิทธิภาพในการกักเก็บและการดำเนินการทางการตลาดของรัฐบาลต่ำกว่าเอกชนมาก การเข้าแทรกแซงจึงทำให้สูญเสียทรัพยากรโดยใช่เหตุ

บทบาทของรัฐบาลในการแทรกแซงระบบเศรษฐกิจ จึงต้องพึงระมัดระวัง โดยรัฐบาลควรมีหน้าที่เข้าแทรกแซงระบบตลาดในทางที่ทำให้ตลาดมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับตลาดแข่งขันสมบูรณ์ เพื่อลดช่องว่างความไม่สมบูรณ์ของตลาดและสร้างเสริมให้ระบบตลาดมีความสมบูรณ์มากขึ้น เช่น พัฒนาข้อมูลข่าวสารการตลาด ส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจที่มีผลกระทบทางบวกต่อภายนอกสูง สนับสนุนอุตสาหกรรมที่มีความเชื่อมโยงต่อเนื่องกับอุตสาหกรรมอื่น ช่วยลดต้นทุนการติดต่อซื้อขายในระบบเศรษฐกิจเพื่อให้ผลผลิตและปัจจัยการผลิตเคลื่อนย้ายเสรีขึ้น ประสานงานและชักจูงให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถาบัน สร้างระบบจูงใจให้เกษตรกรลดความเสี่ยงในการผลิตและราคา กระจายและจัดสรรกรรมสิทธิ์ในที่ดินเพื่อให้เกษตรกรเป็นเจ้าของที่ดินอย่างสมบูรณ์

คำถามท้ายบท

๑. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกับสังคมนิยมมีความแตกต่างกันในด้านใดบ้าง
๒. เพราะเหตุใดตลาดแข่งขันสมบูรณ์จึงเป็นตลาดในอุดมคติของนักเศรษฐศาสตร์
๓. สินค้าและบริการประเภทใดบ้างที่ไม่ควรอยู่ในการผลิตที่มีลักษณะของการแข่งขัน และเป็นเพราะสาเหตุใด
๔. อธิบายกลไกราคาที่ทำงานโดยอำนาจต่อรองระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายว่ามีลักษณะสำคัญอย่างไร
๕. อธิบายข้อดีและข้อเสียของตลาดผูกขาด
๖. อธิบายถึงการกำหนดราคาในเชิงกลยุทธ์มา ๓ แนวทาง
๗. รัฐบาลเข้ามามีส่วนในการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำอย่างไร เพราะเหตุใดรัฐบาลจึงต้องมีบทบาทในเรื่องดังกล่าว
๘. อธิบายว่ารัฐบาลมีเหตุผลใดบ้างที่ต้องเข้ามาแทรกแซงกลไกราคา
๙. รัฐบาลมีวิธีการแทรกแซงราคาได้อย่างไรบ้าง จงอธิบายแต่ละวิธีการพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ

ชวนคิดชวนค้น

๑. นักเรียนคิดว่าทฤษฎีในหัวข้อ “การผลิตแบบผูกขาดฉลาดกว่าการผลิตแบบแข่งขัน”
๒. จากสถานการณ์การแทรกแซงราคาในตลาดข้าวของรัฐบาลในปัจจุบัน นักเรียนแบ่งกลุ่มอภิปรายเงื่อนไขที่ทำให้การแทรกแซงราคาดังกล่าวของรัฐบาลประสบผลสำเร็จหรือไม่ ประสบผลสำเร็จว่าเกิดจากอะไรบ้าง และรัฐบาลควรระวังผลกระทบด้านใดบ้างที่อาจจะเกิดขึ้น